

AJANKOHTAISTA:

KERRONNAN MONET ULOTTUVUUDET

Murtuva kertomus. Kertomuksen tutkimuksen päivät. 1.–2.2.2008, Jyväskylä.

Tuija Hovi ja Eerika Koskinen

Kertomuksen tutkimuksen päivät järjestettiin nyt seitsemättä kertaa. Valtakunnallinen narratiivisen tutkimuksen verkosto *Kertonet* on organisoinut tutkijatapaamisia vuodesta 2000 lähtien, tällä kertaa yhdessä Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen kanssa. ”Murtuva kertomus” -konferenssi keräsi moderniin ja eleganttiin Agoraan lähes 80 kerronnasta kiinnostunutta tutkijaa eri tieteenaloilta ja eri puolilta maata.

MIKÄ IHMEEN KERTOMUS?

Tutkimuksessa on kauan jäljitetty ja arvostettu ”hyvää”, ehyttä ja loppuun saatettua kertomusta. Strukturalistisen narratologian hengessä on etsitty toistuvaa rakennetta, kertomuksen kielioppia. Se on pohja, jolta myös folkloristinen perinnelajianalyysi on ponnistanut (sekä jaotellut kertojia hyviin ja huonoihin). Narratiivisen käänteen jälkeen, kun kerronnan tutkimus laajentui uusille alueille kuten sosiaalitieteisiin ja arjen kokemusten tarkasteluun, kertomuksen yhtenäisyyden ja jatkuvuuden ihanteeseen on usein yhdistetty myös psykologisesti eheyttävä vaikutus. Hyvä kertomus on nähty yleensä yhden ihmisen omana, taidokkaana esityksenä. Onkohan asia sittenkään niin?

”Murtuva kertomus” -tapahtuman lähtökohtana oli laajan ja monitieteisen tutkimuksen rakentama ymmärrys siitä, että kertomus ei rakennukaan aina kaavan mukaan. Omaelämäkerrallinen tai muu kokemukseen perustuva kertomus on käytännössä harvoin ehyt ja valmis. Tutkimushaastatteluiden kertomukset eivät välttämättä edusta William Labovin ja Joshua Waletzkyin mallin mukaisia kokonaisuuksia orientaatiosta komplikaation kautta päätäntään. Arjen tilanteissa ihmiset kertovat usein yhdessä, jolloin kertomus rakentuu interaktiivisesti ja tilannekohtaisesti. Raja kertomuksen

ja muun puheen välillä ei ole silloin itsestään selvä. Usein elävästä elämästä kertovat episodisetkin kertomukset ovat katkonaisia, murtuvia. Myös kaunokirjallisuuden kertomukset ovat jo pitkään haastaneet klassisen aristoteelisen rakenteen ihannetta. Jyväskylän monitieteisen tutkijatapaamisen tavoitteena oli keskustella siitä, mitä kertomuksen tutkimus Suomessa ja maailmalla tällä hetkellä on. Ohjelma oli rakennettu perinteisesti yhteisten luentojen ja valinnaisten työryhmien varaan.

LUENNOT

Tapahtuman ulkomaisena päävieraana oli psykologi Lars-Christer Hydén Linköpingin yliopistosta, Ruotsista. Luentonsa keskeisenä teemana Hydén pohti narratiivin ja identiteetin suhdetta. Hänen tavoitteenaan oli esittää psykologisesti relevanttina kysymyksenä, kuinka narratiivia *käytetään* sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sen sijaan, että keskityttäisiin sanoman sisältöön. Narratiivia on siis tarkasteltava pikemminkin kommunikatiivisena sosiaalisena käytänteenä kuin pelkkänä tekstinä. Kerrontatilanne performanssina on keskeinen ja identiteetin kannalta merkityksellisempi kuin se mitä kerrotaan. Tärkeänä seikkana Hydén nosti esiin myös sen, että kertomuksissa esiintyvä minä on aina erityinen *versio* kertojan minästä – minä tietyssä tilanteessa, ajassa ja paikassa. Kertomuksissa arvioidaan erilaisten minä-esitysten toimintaa ja kokemuksia. Tällöin juuri evaluaatio eli arviointi nousee keskeiseksi kerronnan merkityksen kannalta. Lars-Christer Hydén on toimittanut piakkoin ilmestyvän teoksen *Broken narratives*, jolta tämänvuotiset kertomuksen tutkimuksen päivät olivat lainanneet otsikkonsa.

Filosofi Leena Kakkori (JY) teki luennollaan selvää fenomenologian ja hermeneutiikan keskinäisestä suhteesta sekä siitä, mitä annettavaa näillä filosofian suuntauksilla on kertomusten tutkimukselle. Ajatus usein viitatuista fenomenologishermeneuttisesta metodologiasta on umpikuja siinä mielessä, että fenomenologian pyrkimyksenä on selittää tai ainakin pohtia ilmiön *olemusta*, kun taas hermeneutiikka on oppia *tulkinnan* perusteista. Näistä yhteen sovittamattomista lähtökohdista huolimatta fenomenologiaa ja hermeneutiikkaa on käytetty ripirinnan yritettäessä ymmärtää kokemusta ja sitä, mitä siitä on kerrottu. Kakkorin mukaan narratiivisen tutkimuksen perusoletuksia ovat nimenomaan Hans-Georg Gadamerin hermeneutiikassa sikäli, että muuttumattoman ytimen metsästys on toissijaista konstruktionistisen lähestymistavan rinnalla. Luennon opetus oli se, että näitä filosofian suuntauksia ei pitäisi sekoittaa keskenään, jollei ole ihan varma, mitä ne tarkoittavat. Niiden käsitys todellisuudesta on erilainen seurauksena erilaisista tavoista ymmärtää olemuksellisuus.

Sosiologi Matti Hyvärinen (TaY) esitteli Jerome Brunerin käsitysten kehitystä sovittaen tämän näkemykset ajatukseen *kertomuksen kahdentumisesta*. Brunerin tulkinta kertomuksesta on lähtökohtaisesti kognitiivinen. Kertomuksen kahdentumisella Hyvärinen viittasi kahteen dikotomiaan. Yhtäältä puhutaan tarinasta oletettuna sekvenssinä ja kertomuksesta kertovana diskurssina. Toisaalta puhutaan kanonisuudesta kansan psykologian narratiivisuutena ja sen murtumisesta kerrotussa kertomuksessa. Kahtiajaoissa kysymys on karkeasti ottaen kaavamaisen ihanteen ja käytännössä toteutuvan

välisestä jännitteestä. Tarjolla on siis kahdenlaista narratiivisuutta, vaikka Hyvärisen mukaan valtaosa sosiaalitieteellisestä tutkimuksesta ei tätä eroa teekään. Tästä tulee melkein päätelleeksi, että sosiaalitieteilijät voisivat joskus tutustua folkloristienkin aikaansaannoksiin, joissa on pohdittu kertomuksen ja kerronnan suhdetta. Brunerin kontribuutioina narratiiviselle tutkimukselle Hyvärinen nimesi sekventiaalisuuden, tapahtuneen ja kerrotun suhteen sekä kokemuksen ja tulkinnan suhteen määrittelyjä.

Kirjallisuustieteilijä Erkki Vainikkala Nykykulttuurin tutkimuskeskuksesta (JY) tarkasteli konferenssin päätösluennossaan kertomusmuodon kulttuurisia ja teoreettisia haasteita sekä kertasi jo eri yhteyksissä esille tulleita narratologian 50-vuotisia linjoja. Kulttuurinen käänne yhteiskuntatieteissä loi narratiiviselle tutkimukselle tilausta, ja se otettiin vastaan nimenomaan fenomenologian ja hermeneutiikan saattelemana. Vainikkala nosti esiin myös niin kutsutun metodisen katkoksen matkalla, jolla kirjallisuuden tutkimuksen ideat kertomuksesta otettiin sosiaalitieteisiin.

TYÖRYHMÄT

Työryhmiä ”Murtuva kertomus” -tapahtumaan oli saatu peräti yksitoista. Niiden teemat ulottuivat kuolemasta ruumiillisten kokemusten ja työelämä tutkimuksen kautta haastattelupuheen, metodien ja visuaalisen kerronnan kysymyksiin. Tässä yhteydessä voimme raportoida vain kahden työryhmän antia.

Folkloristi Kaarina Kosken (HY) ja uskontotieteilijä Tuija Hovin (KTK) vetämä ”Kokemus ja perinne kerronnassa” -työryhmä jakautui kahdelle päivälle. Niistä ensimmäisen esityksiä yhdistävänä teemana oli koherenssin luominen. Tarkastelun kohteena oli identiteetin tai itsen rakentaminen ja ilmaiseminen kertomalla kaavan mukaan tai kaavaa murtaen. Käsitellyt aiheet liikkuivat perinteentutkimuksen ja sosiaalityön kentillä. Tutkija kertojana oli teema, joka liittyi niin kansanrunouden kerronnan sirpaleisuuteen kuin koetun ja eletyn rekonstruointiin, vanhuspsykiatriassakin. Identiteetin sekä uskonnollisen ja henkisen maailmankatsomuksen kerronnallista yhteen kietoutuneisuutta sen sijaan tarkasteltiin nimenomaan tutkimusta varten kootun haastatteluaineiston valossa. Työryhmän toinen päivä rakentui erilaisten arkistoaineistojen analyysille muodon ja sisällön kysymyksistä käsin. Esitellyissä tutkimuksissa olivat edustettuina suomalaisittain tyypilliset ja keskeiset folkloristisen tutkimuksen aineistotyyppit: kilpakirjoitustekstit, litteroidut haastattelut uskomusperinteen alueelta sekä perinnearkistoon kerätyt ”puhtaat” muistiinpanot ilman tutkijaa ohjaavia kontekstietoja. Kertomusten analyysit keskittyivät mallien hallintaan, varioimiseen ja intertekstuaalisuuteen.

”Murtuvan ruumiin kertomukset” -työryhmää luotsasi ruumiin käyttöä ja sen tutkimusta opettava liikuntapedagogiikan professori Martti Silvennoinen (JY). Hän on soveltanut tutkimuksessaan kanadalaisen sosiologin Arthur Frankin teorioita erilaisista ruumiillisuuksista ja ruumiskokemuksista. Ruumis puhutti monitieteistä työryhmää vaillinaisena, sairastavana, vanhenevana ja kuluvana kokemusten tuottajana. Ryhmässä pohdittiin, mikä on ruumiin yhteys kokemukseen ja kerrontaan. Mitä jos vammautunut ja sairas ruumis ei enää tunnu omalta? Kertooko joku silloin tarinaa

sen puolesta ja millaisen tarinan vallitsevat kulttuuriset normit muotoilevat? Onko kertojan (tai ruumiin) mahdollista päättää itse, miten suhtautua terveyteen ja sairauteen, vanhenemiseen ja hyvän elämän määrittelyyn? Kerronnan lisäksi ruumiillisista kokemuksista kertoo myös kehon kieli kuten tanssi, jonka kautta on mahdollista tarttua vaikeasti käsitteellistettäviin kokemuksiin oudosta toiseudesta. Työryhmään osallistui niin taiteen tutkijoita, folkloristeja, antropologeja, liikunta- ja terveystieteilijöitä kuin kasvatustieteilijöitäkin. Keskustelu kävi erittäin vilkkaana ja osoitti ruumiin liittyvän olennaisesti kerrontaan, etenkin jos se toimii tai haluaa toimia totutusta poikkeavalla tavalla.

KERTONET

Kertomuksen tutkimuksen päivät 2008 päättyivät vauhdikkaasti spontaaniin *Kertonetin* vuosikokoukseen, sillä kukaan ei ollut jaksanut istua kokouksessa ohjelman mukaisesti enää edellisenä iltana intensiivisten työryhmien päätteeksi! Johtokunnan puheenjohtajaksi valittiin edelleen Matti Hyvärinen. Joukko ehdokkaita esitettiin uuden johtokunnan jäseniksi, ja kokous päätti johtokunnan valinnan vahvistamisesta sähköpostilistalla.

Kertonet-verkostolla on kolme perustavoitetta. Se auttaa tutkijaopiskelijoita järjestämällä tutkijakursseja narratiivisuuden alalta, edesauttaa tieteidenvälistä keskustelua ja kontaktien syntymistä järjestämällä vuosittaisia tapaamisia sekä levittää tietoa narratiivisuustapahtumista ja -julkaisuista Suomessa ja ulkomailla postituslistan kautta. Listaa isännöi Matti Hyvärinen (matti.k.hyvarinen (at) uta.fi).

Filosofian tohtori Tuija Hovi on kokemuskerronnasta kiinnostunut uskonto-tieteilijä, joka toimii projektitutkijana Kirkon tutkimuskeskuksessa.

Filosofian maisteri Eerika Koskinen on tohtorikoulutettava Kulttuuristen tulkintojen tutkijakoulussa ja valmistelee väitöskirjaansa yhden ihmisen elämänkerronnasta Jyväskylän yliopistossa.